

Nejsme rození válečníci.

O psychosociálních předpokladech mírumilovnosti a „válečné zdatnosti“

Andreas Peglau

(Tento text, který byl automaticky přeložen DeepL, jsem nemohl zkontrolovat. Omlouvám se za chyby a nepřesnosti, které se v něm jistě vyskytují.)

Od počátku lidstva ...^[1]

„Válkou se rozumí organizovaný konflikt vedený za použití značných prostředků, zbraní a násilí, kterého se účastní plánovitě postupující kolektivy. Cílem zúčastněných kolektivů je prosadit své zájmy. [...] K tomu dochází prostřednictvím násilných činů, které cíleně útočí na fyzickou integritu protivníků a vedou tak k úmrtí a zranění.“ Wikipedia^[2]

Od starověkého řeckého filozofa Herakleita (cca 520 př. n. l. – 460 př. n. l.) se dochovala věta: „Válka je otcem všeho.“^[3] V roce 1642 napsal anglický filozof Thomas Hobbes o „válce všech proti všem“ jako o

původním, přirozeném stavu.^[4] Téměř 300 let později navázal Sigmund Freud na jiný výrok Hobbesa a tvrdil: „Člověk je člověku vlkem“, „divokou šelmou, která nezná slitování se svým vlastním druhem“, založenou na „primární“ – tedy dané, vrozené – „nepřátelství lidí vůči sobě navzájem“. ^[5] Kdyby tomu tak bylo, nemuseli bychom se zabývat tím, jak války vznikají nebo čí zájmy jsou ve válkách prosazovány: prostě to máme nějak v genech ... To by také znamenalo, že války by se daly jen stěží trvale zabránit. A pokud vůbec, pak jen za cenu potlačení naší skutečné přirozenosti, našich „dispozic“.

I dnes se zastává teze o válce jako původním, quasi „přirozeném“ stavu. Dva příklady:

V roce 2009 při převzetí Nobelovy ceny míru prohlásil Barack Obama, americký prezident, který má na svědomí více válečných dnů než všichni jeho předchůdci: ^[6] „Válka přišla v té či oné podobě na svět spolu s prvními lidmi.“^[7]

Na webových stránkách „Institutu budoucnosti“ založeného trendovým výzkumníkem Matthiasem Horxem se v roce 2024 dočteme: „Od té doby, co existují lidé, existují i válečné konflikty.“^[8] Zde se dokonce tvrdilo, že se to ví zcela přesně:

„Nejnásilnější společnosti jsou – nebo byly – ty, které pro nás spíše představují atribut, mírumilovné. Lovecké a sběračské společnosti měly nejvyšší míru vražd a ve většině regionů světa zuřily nekonečné kmenové války. V přirozeném původním stavu si lidé brali, co mohli, členové jiného kmene nebyli považováni za „naše“ a zábrany zabít byly, zejména v mnoha situacích nedostatku, téměř neexistující.“^[9]

Oproti tomuto „přírodnímu původnímu stavu“ musí – nebo by měly – samozřejmě občanské demokracie, kde jsou chudoba, vykořisťování, útlak a války upraveny zákonem, působit jako čisté spasení.

Cesta do pravěku

Pojďme se tedy podívat na aktuální stav poznatků o vzniku člověka. Vzhledem k tomu, že v archeologii se kvůli malému počtu důkazů často uchyluje k domněnkám a „analogickým závěrům“^[10], většina tezí je mezi odborníky sama o sobě sporná a jediný nový nález často zamíchá dosavadní obraz, mají některé z následujících údajů, zejména pokud jde o datování, pouze předběžnou platnost. Doufám, že závěry, které z nich vyvozují, budou mít delší trvání.

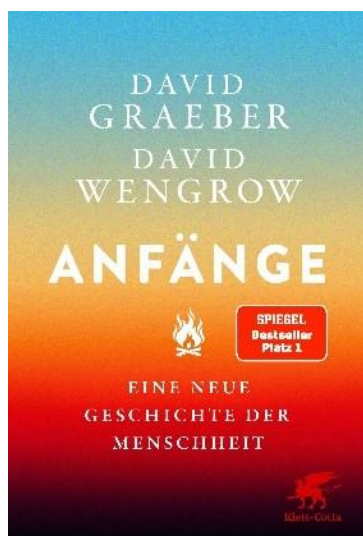
V současné době se většinou předpokládá, že odštěpení linie vedoucí k dnešnímu člověku od linie vedoucí k dnešnímu šimpanzovi proběhlo před asi šesti miliony let.^[11] Zpočátku tak vznikaly bytosti, které se ještě relativně podobaly opicím a byly také nazývány „předlidmi“. O „pračlověcích“ a „raných lidech“ jako prvních zástupcích rodu „Homo“, kteří se z nich vyvinuli, se hovoří od doby před dvěma až třemi miliony let.^[12] Existence „anatomicky moderního člověka“, Homo sapiens, je dosud prokázána přibližně 300 000 let.^[13]

Na procesu stávání se člověkem se podle všeobecného konsensu podílelo mimo jiné i používání ohně. Na webové stránce „Planet Wissen“ se o tom dozvídáme:^[14]

„Některé nálezy naznačují, že naši předkové [...] již před asi 1,5 miliony let využívali sílu ohně. Otázka, kdy se lidem podařilo oheň zapálit samostatně, je však mezi vědci stále předmětem živé diskuse. Mnozí se domnívají, že to neandrtálci dokázali pomocí pazourků před 40 000 lety.“

Pokud jsou uvedené údaje správné, naši předkové by téměř jeden a půl milionu let používali oheň, aniž by přišli na to, jak ho sami rozdělat. Není divu, že jiní vědci, jako například historik James C. Scott, předpokládají mnohem dřívější datum: přibližně před 400 000 lety.^[15] 400 000 nebo 40 000 let? Za touto pozoruhodnou nejistotou 360 000 let se skrývá základní problém výzkumu našich nejranějších vývojových fází: o nejdelším období existence stále více se lidskými bytostmi sice mnoho předpokládáme, ale víme velmi málo.

Žádná reprezentativní tvrzení

V knize *Anfänge. Eine neue Geschichte der Menschheit* (Začátky. Nová historie lidstva) shrnují antropolog David Graeber a archeolog David Wengrow aktuální stav výzkumu. Píší: „O naší rané prehistorii máme

„jen velmi málo nálezů. Existují tak [...] tisíce let, kdy jedinými dostupnými důkazy o činnosti hominidů je například jediný zub nebo možná pár úlomků opracovaného pazourku. [...]

Jak vypadaly tyto pravěké lidské společnosti? Měli bychom být alespoň v tomto bodě upřímní a přiznat, že nemáme ani nejmenší tušení. [...]

V případě většiny období ani nevíme, jak byli lidé pod hrtanem stavěni, nemluvě o pigmentaci, výživě a všem ostatním.“^[16]

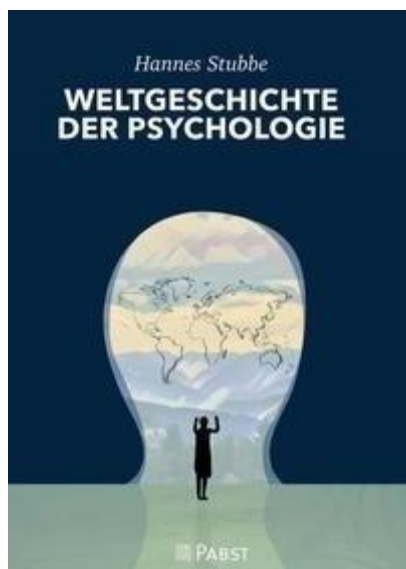
V roce 2024 potvrdili archeolog Harald Meller, historik Kai Michel a evoluční biolog Carel van Schaik: „Máme k dispozici jen nepatrné množství zachovalých lidských kostí.“^[17] Jeden z nich citoval odhad, podle kterého bylo objeveno 3 000 „pozůstatků Homo sapiens starších než 10 000 let“.^[18]

Celkový počet pravěkých, prvotních, raných a současných lidí, kteří do té doby obývali Zemi, je odhadován – nutně velmi spekulativně – na více než sedm miliard.^[19] Vzhledem k tomu, že populace lidem podobných bytostí zpočátku zřejmě rostla jen pomalu, patřila většina z nich do skupiny Homo sapiens.^[20]

Z miliard jedinců rozptýlených po polovině Země se dochovalo několik tisíc pozůstatků, z nichž se s rostoucím časovým odstupem nachází stále méně: to jasně ukazuje, na jak vratkých základech stojí *všechny* zobecňující závěry o raných lidských tvorech a lidech. Nelze hovořit o tom, že části kostry několika málo jedinců jsou vhodné pro reprezentativní tvrzení o velkých skupinách živých lidí. Informace o psychosociálních aspektech, o duševním a psychickém stavu jejich bývalých majitelů, zuby a lebky, které tvoří převážnou část těchto nálezů, stejně neobsahují. Takže ani o tom, zda byli válečtí nebo mírumilovní.

První „přímé důkazy toho, co dnes [...] označujeme jako ‚kulturu‘, sahají“ zase „nejvýše 100 000 let do minulosti“. A teprve před necelými 50 000 lety se takové důkazy postupně stávají častějšími.^[21] Homo sapiens však existoval již nejméně 250 000 let. Ale i to, co si myslíme, že víme o psychickém stavu, motivy, cíle a sociální chování lidí v těchto 250 000 letech, je – s výjimkou posledních pěti

tisíciletí – založeno téměř výlučně na více či méně plausibilních *předpokladech*.

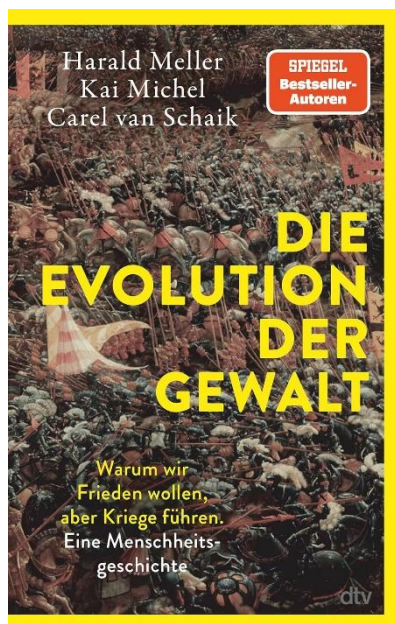

Jak předběžné tyto předpoklady jsou, opětovně odhalila zpráva ze 6. června 2023, že již před 200 000 lety měli lidé podobní předkové pohřbívát své příbuzné. Dosud to bylo připisováno pouze neandrtálcům a Homo sapiens – a to teprve od doby před 100 000 lety. Tyto nálezy, jak se uvádí ve zprávě, „zpochybňují dosavadní chápání lidské evoluce, podle kterého teprve vývoj větších mozků umožnil komplexní činnosti, jako je pohřbívání mrtvých“.^[22]

Stručný přehled dřívějších archeologických nálezů a z nich odvozených předpokladů lze najít v knize *Weltgeschichte der Psychologie* (Světová historie psychologie), kterou napsal psycholog a antropolog Hannes Stubbe.^[23]

Péče místo vraždy

R. Brian Ferguson, další antropolog, zkoumal na různých nalezištích stovky kostry Homo sapiens starších než 10 000 let, zda vykazují známky poškození v důsledku mezilidského násilí. Výsledek: Pouze u tří desítek z nich tomu tak bylo. To znamená, že nenašel žádné archeologické důkazy o válkách v době starší než 10 000 let. Navíc násilí nemuselo být nutně úmyslné. ^[24]

Ve skutečnosti existují i pro pravěk náznaky mezilidského násilí; nejstarší z nich se datuje do doby před asi 430 000 lety. ^[25] Poté, co Meller, Michel a van Schaik ve své knize *Die Evolution der Gewalt* (Evoluce násilí) prozkoumali celých tři miliony let od vzniku rodu Homo a „při tom nevynechali žádnou významnou stopu“, dospěli k závěru: „Neexistuje ani hrstka důkazů o úmyslném zabíjení lidí.“ ^[26]

Ale i kdyby se v těchto případech jednalo o vraždy, což nelze vzhledem k absenci očitých svědků nikdy objasnit: vražda není válka. A jeden vrah – o kterém na rozdíl od oběti nelze získat žádné informace – nemůže být považován za zástupce tehdejší lidské populace.

Harald Meller a jeho spoluautoři navíc poznamenávají:

„Hledáme-li prehistorické důkazy o válkách, vraždách a zabíjení, objevíme místo toho stopy péče a opatrnosti. Paleoarcheologické nálezy svědčí o tom, že si lidé navzájem pomáhali a podporovali se,

jinak by mnoho zranění znamenalo rozsudek smrti.“

Jako příklad uvádějí neandrtálce, který zemřel rovněž před asi 430 000 lety a trpěl „celou řadou degenerativních onemocnění, traumat, zkrácením pravé paže a pravděpodobně slepotou levého oka a těžkou ztrátou sluchu“, přesto se dožil věku „čtyřiceti až padesáti let“ – což bylo možné pouze díky „každodenní podporu“ své skupiny včetně ošetřování ran. ^[27]

Kritéria pro „válku“

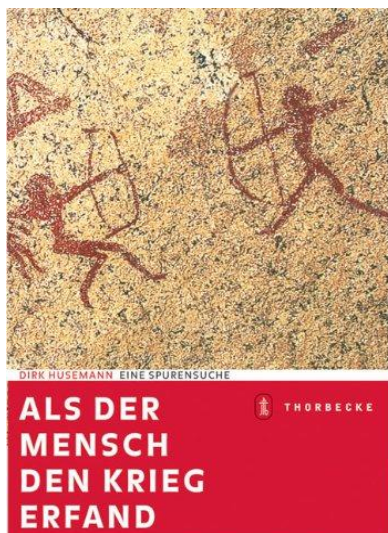
K tomu je třeba dodat, že ne každé úmyslné použití násilí mezi lidmi, ani každý konflikt vedený zbraněmi, je válkou. Opět se podívejme na Wikipedii:

„Základní výzvou při klasifikaci válek je otázka, kdy lze válku jako takovou označit. V politickém a vědeckém pohledu se často rozlišuje mezi ozbrojeným konfliktem a válkou. Ozbrojeným konfliktem se rozumí sporadický, spíše náhodný a strategicky neopodstatněný ozbrojený střet mezi bojujícími stranami.“ ^[28]

V „velkých výzkumných projektech“, jak se dále uvádí, „se počet 1 000 mrtvých ročně považuje za hrubý ukazatel toho, že se ozbrojený konflikt stupňuje do války“. Jiné „definice války“ navíc vyžadovaly „minimální míru souvislého plánování a organizace alespoň u jedné ze stran“ nebo „aby alespoň jedna z bojujících stran byla státem, který se svými ozbrojenými silami účastní konfliktu“. ^[29] Nález, který byl po dlouhou dobu považován za důkaz nejstaršího válečného konfliktu, splňoval výše uvedená kritéria nanejvýš částečně.

R. Brian Ferguson píše o vykopávkách v dnešním Súdánu:

„Tento hřbitov, známý jako naleziště 117, byl objeven v polovině 60. let 20. století během expedice vedené Fredem Wendorfem, archeologem z Southern Methodist University v Dallasu v Texasu, a podle hrubých odhadů je starý mezi 12 000 a 14 000 lety. Obsahoval 59 dobře zachovaných koster, z nichž 24 bylo nalezeno v těsné souvislosti s kusy kamene, které byly interpretovány jako části střel.“^[30]

Mezitím bylo nalezeno 61 mrtvých různého věku a obou pohlaví; 41 koster vykazuje zranění.^[31] Nebylo však možné zjistit, zda byli tito mrtví pohřbeni současně, nebo v průběhu celé řady let. Ve své knize *Als der Mensch den Krieg erfand* (Když člověk vynalezl válku) poukazuje prehistorik Dirk Husemann na to, že Fred Wendorf objevil „nedaleko další pohřebiště ze stejného období“, ve kterém „nebyl ani jeden mrtvý s poraněními“. Proto se také považovalo za možné, že na nalezišti 117 byli záměrně „pohřbeni pouze ti, kteří zemřeli násilnou smrtí“.^[32] Mezitím se ukázalo, že „mnoho z těchto lidí mělo zranění“ – většinou způsobená šípy nebo kopími –, „která byla v době jejich smrti již zahojená“;^[33] to se týkalo tří čtvrtin dospělých.

Dirk Husemannův závěr je proto pravděpodobně správný: masakr lze „vyloučit“.^[34]

Tyto nálezy však dokazují „opakující se mezilidské násilí.“^[35]

5,988 milionů let bez důkazů o válce

Ale i kdybychom – navzdory úplné neznámosti bližších okolností – chtěli klasifikovat zranění a zabití v Súdánu před asi 12 000 lety jako známky války, znamenalo by to, vycházíme-li z šesti milionů let vývoje člověka: za 5 988 milionů let, tedy za 99,98 % této doby, neexistují žádné důkazy o válce. Vezmeme-li místo toho jako referenční hodnotu tři miliony let od vzniku prvních lidí, tedy rodu Homo, můžeme totéž konstatovat pro 99,96 % této doby. A i když vezmeme pro srovnání pouze dosud prokázaných 300 000 let existence Homo sapiens, lze konstatovat: Za 96 procent života „anatomicky moderních lidí“ neexistuje žádný důkaz o jakémkoli válečném konfliktu. Stejně tak neexistují žádné důkazy o neandrtálcích, kteří existovali „jako samostatný druh“ již před 450 000 lety.^[36] Harald Meller, Kai Michel a Carel van Schaik rovněž uvádějí, že pro tuto nekonečně dlouhou dobu „dosud neexistují žádné archeologické náznaky války nebo dokonce jen sporadických konfliktů mezi skupinami“. Archeologie zde „mluví jasnou řečí: z hlediska dějin lidstva se zdá, že kolektivní, organizované zabíjení je relativně mladým jevem“.^[37]

Proč by také naši předkové měli podnikat namáhavé cesty na úrodné, v podstatě neobydlené^[38] planetě s nevyčerpatelnými zdroji^[39], aby někde zabíjeli jiné lidi nebo byli sami zabiti, ptají se psycholog Christopher Ryan a psychiatrka Cacilda Jethá ve své knize *Sex. Die wahre Geschichte* (Sex. Skutečný příběh). S tím souvisí i fakt, že na tisících prehistorických jeskynních malbách, které byly dosud objeveny, nejsou žádné válečné scény.^[40]

Teprve před asi 7 000 lety vzniklo několik masových hrobů, které odborníci vesměs považují za důkaz válečných masakrů.^[41] Nejstarší obrazové vyobrazení, na kterém se zdá, že se lučištníci staví proti sobě jako nepřátelé,^[42] se v současné době datuje přibližně do doby před 5 000 lety.^[43]

Lze předpokládat, že války byly především výsledkem vzniku autoritářských sociálních struktur a s tím souvisejícího nerovného rozdělení majetku, možná ještě podníceného přírodními katastrofami a jejich rozmanitými dopady. [44]

Zatím si tedy zapamatujme: Věty, jako jsou ty, které na začátku citoval Barack Obama nebo „Zukunftsinstitut“ („*Od té doby, co existují lidé, existují i válečné konflikty*“), nelze nijak doložit, a jsou proto zároveň nevědecké.

Kdo přesto takové věci šíří, musí se ptát, na jakém základě a s jakou motivací to dělá. V případě Obamy je myšlenka zřejmá: vydávat války za něco hluboce lidského mu pravděpodobně usnadnilo jejich vyvolávání bez výčitek svědomí.

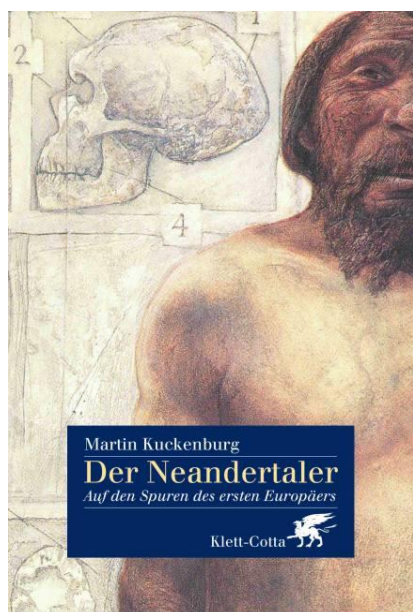
Stejně tak by se dnešním válečným štváčům ve vládách a masmédiích mohlo hodit poukazovat na údajnou vrozenou připravenost nebo dokonce *chuť* ničit a zabíjet, aby nám zatraktivnili „válečnou způsobilost“, o kterou usilují, podle motta: „Vždyť to stejně chcete!“

Zásadně platí: Kdo věří v vrozenou destruktivitu člověka, ušetří si nepříjemnou otázku, co vlastně činí člověka „zlým“.

Hranice poznání

Nedostatek objektivních možností posouzení raných dějin lidstva samozřejmě zároveň znamená: Nemůžeme také prokázat zcela *mírový* začátek lidstva, žádný rajský, prakomunistický nebo matriarchální počáteční stav. V roce 1996, po důkladném výzkumu, archeoložky Brigitte Röder, Juliane Hummel a Brigitta Kunz dospěly k závěru, že matriarchát „nelze archeologickými zdroji ani prokázat, ani vyvrátit. Jedním z největších problémů archeologie je, že dodnes nemá klíč k myšlenkovému světu minulých společností“. [45]

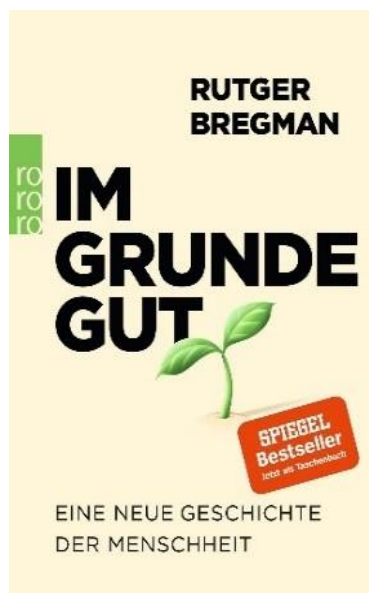
Za posledních 50 000 let poskytují mimo jiné jeskynní malby a figurální vyobrazení – které je třeba interpretovat – vhled do tohoto myšlenkového světa. Spolehlivější „klíč“ se však vyvinul až díky možnosti zaznamenávat písemné jazyky trvalým způsobem, například klínovým písmem – tedy před asi 5 000 lety. [46] Skutečnost, že ani tento klíč není přesně tvarován, že písemné tradice jsou často nesprávné, zkreslené a téměř vždy neúplné, poukazuje již oprávněná věta, že historii píší *vítězové*. Ve slavném případě Velikonočního ostrova to byli dobyvatelé a obchodníci s otroky, kteří tamním domorodcům přičítali ničení, které sami mezi nimi způsobili a iniciovali. [47]

Hanobení „primitivních“ kultur se v historickém pohledu vyskytuje často. Tak byli a částečně stále jsou neandrtálci popisováni jako svalnatí, „duševně omezení a v otupělosti a nekultivovanosti téměř nepřekonatelní mimozemšťané“ [48], ačkoli četné nálezy již dávno potvrzují, že tento druh člověka, který vyhynul teprve před asi 40 000 lety, byl ve všech podstatných aspektech rovnocenný *Homo sapiens*, stejně „lidský“ a v některých případech se s ním smísil prostřednictvím rozmnožování. [49] Hannes Stubbe poznamenává: I když je pro některé vědce „těžké to přiznat, dnes musíme neandrtálce přijmout jako plnohodnotné lidské bytosti se všemi duševními, psychickými a sociálními funkcemi, schopnostmi a kompetencemi [...]“. [50] Neandrtálci měli navíc větší mozek než my... [51] Martin Kuckenburg v několika publikacích učinil spravedlnost neandrtalcům jako „prvním Evropanům“. [52]

V souvislosti s tématem „válečné schopnosti“ stojí za zmínku další dva příklady zkreslení reality. Pouze díky zjevné manipulaci s daty, která byla mezitím podrobně odhalena [53], mohl psycholog Steven Pinker tvrdit, že v minulosti „kolektivní násilí [...] existovalo vždy a všude“ [54] – a z toho odvodit idealizaci buržoazních

kapitalistických sociálních struktur.[55] Obzvláště drzý postup zvolil antropolog Napoleon Chagnon[56], který v roce 1964 nejprve daroval kmeni Yanomami sekery a mačety, aby na základě toho a různých nepravdivých tvrzení v bestsellerech mohl tvrdit, že jsou extrémně násilní. V roce 1995 mu Yanomami kvůli jeho neustálým pomluvám zakázali vstup na jejich území.[57] Chagnon, stejně jako Pinker, jsou však i nadále považováni za korunní svědky brutality domorodých národů a vrozené zlovolnosti.

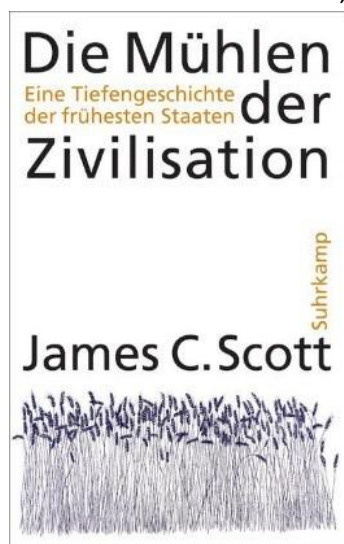
Historik Rutger Bregman shromáždil příklady lživosti „standardního narativu“ o „zlém divochovi“, kterého musí nejprve „dobrá“ (západní) civilizace učinit sociálně přijatelným, a kriticky prozkoumal údajně vědecké experimenty, studie a publikace o obrazu člověka. Dospěl k závěru, že člověk je – jak zní i název jeho knihy – „v zásadě dobrý“.[58]

Znamená popsání nedostatek seriózních údajů o (před)dějinách lidstva, že nemůžeme odpovědět na otázku, zda jsme rození válečníci? Ale ano, můžeme.

Vrozená ochota k válčení a zabíjení by se musela projevovat vždy a všude – a to už jen tím, že musí být neustále potlačována. Abychom mohli tvrdit, že jsme rození válečníci, odmítnout jako nepřipustné, musíme tedy pouze prokázat, že to bylo nebo je možné i jinak. Pro poslední tisíciletí je to zcela možné.[59]

Lovci a sběrači

Pokud jde o naše bližší předky, kteří se živilo lovem a sběrem – často označovaní jako „lovci-sběrači“ –, je podle Haralda Mellera, Kai Michela a Carela van Schaika třeba „pohřbit předsudek pocházející od Thomase Hobbesa[60]“, že jejich život byl „osamělý, ubohý, odporný, zvířecí a krátký“. [61] Zdá se, že byli větší „než dnešní průměrný člověk“ a jejich průměrná délka života mohla podle Christophera Ryana a Cacildy Jethá činit 70 až 90 let. Také antropolog Robert Edgerton se domnívá, že v Evropě „městské obyvatelstvo dosáhlo dlouhověkosti lovců a sběračů pravděpodobně až v polovině 19. nebo dokonce 20. století“. [62] Tito nomádi byli zjevně „optimálně přizpůsobeni svému životnímu prostředí“ a pravděpodobně neměli důvod vyvolávat konflikty kvůli nedostatku zdrojů. [63] Na to poukazují také výzkumy „148 smrtelných agresivních incidentů“ v 21 dřívějších a současnějších komunitách lovců a sběračů, které provedl antropolog Douglas P. Fry společně s filozofem Patrikem

Söderbergem. [64] Své výsledky shrnují takto: Pozadím těchto úmrtí byl většinou osobní motiv, jako žárlivost nebo pomsta, zřídka rodinná svára a „ještě mnohem zřídka“ konflikt „mezi politickými komunitami nebo válka“. V přibližně polovině komunit nedošlo vůbec k „žádným smrtelným incidentům, kterých by se účastnil více než jeden pachatel“. [65]

Systémy lovců a sběračů neexistovaly pouze *před*, ale po tisíciletí *společně* se státy, které byly poprvé založeny před asi 6 000 lety.[66] Jak ukazuje James C. Scott ve své knize *Die Mühlen der Zivilisation*[67] (Mlýny civilizace), tato paralelní existence byla dána mimo jiné tím, že život lovců a sběračů zůstal atraktivní alternativou k usedlému způsobu života. V opevněných osadách se totiž průměrná délka života a kvalita života zpočátku většinou nezvýšily, ale *poklesly*. Mimo jiné proto, že těsné soužití lidí mezi sebou a s domácími zvířaty způsobovalo

epidemie a protože lidé byli nyní nuceni obstarávat si vše potřebné k životu převážně na jednom a tom samém místě.

Ale i ve velkých městech, která se tehdy formovala, existovaly příklady mírového soužití. Jednou z těchto osad bylo anatolské Catal Hüyük (nebo Çatalhöyük), [68] které existovalo asi 1 500 let, od roku 7 400 př. n. l., mělo rozlohu až 13 hektarů a několik tisíc obyvatel. Přístup k potravinám a hmotný majetek byly zřejmě rozděleny poměrně rovnoměrně, neexistují žádné náznaky existence centrální autority, natož represivní instance, stejně jako násilných zločinů nebo vražedných bojů.

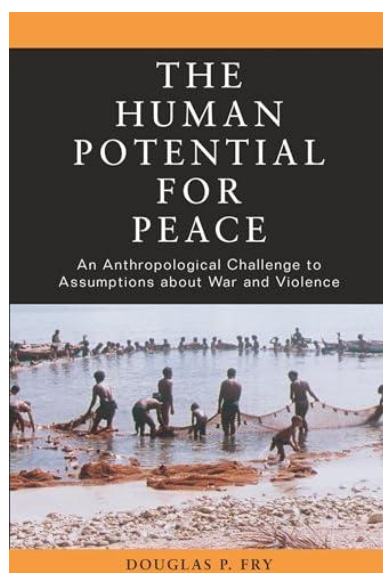
Nicméně: Dosud bylo archeologicky prozkoumáno pouze 5 procent této osady. [69] I tak je to však silný důkaz toho, že války NEJSOU konstantou lidstva.

Na základě etnologických výzkumů sahajících až do současnosti lze navíc *dokázat*, že zástupci druhu Homo sapiens mohou po dlouhou dobu dobře žít společně.

Učit se od nejmírumilovnějších společností

V roce 2021 představili Douglas P. Fry, který se dlouhodobě zabývá výzkumem možností udržování míru [70], a sociální psycholog Peter T. Coleman v článku svůj „Projekt udržitelného míru“ (Sustaining Peace Project) [71]. Od roku 2014 se jejich skupina složená z psychologů, antropologů, filozofů, astrofyziků, environmentalistů, politologů a odborníků na informační a komunikační technologie snaží o „komplexnější a přesnější pochopení trvalého míru“. Na rozdíl od obvyklých mediálních prezentací existuje podle Coleman a Fryové dodnes řada společností, které žijí ve svých hranicích a se svými sousedy „50, 100 nebo dokonce několik set let“ v míru. To vyvrací „přesvědčení, že lidé jsou od přírody naprogramováni k válce“. [72] Jako příklady uvádějí mimo jiné deset sousedních kmenů v brazilském horním toku řeky Xingu, švýcarské kantony a sjednocení Irokézů.

Jako zvláště podporující mír identifikovali následující faktory: nadřazená společná identita/spojující kolektivní aktivity a instituce/normy, hodnoty, rituály a symboly namířené proti válce/„jazyk míru“ v hromadných sdělovacích prostředcích (jsou-li k dispozici)/politici, podnikatelé, duchovní a aktivisté, kteří přispívají k rozvoji a realizaci vize míru. [73]

To vyvolává otázku, co z toho je dnes k dispozici v Německu nebo v EU. Coleman a Fry zařazují i EU mezi mírumilovné společnosti. Ale jejich článek pochází ještě z roku 2021 ...

Pro prohloubení znalostí doporučuje webová stránka *Sustaining Peace Project* [74] přečíst si knihu Frye (bohužel není k dispozici v němčině): *The Human Potential for Peace*.

Anatomie lidské destruktivity

Již v roce 1973 psychoanalytik a sociální badatel Erich Fromm sestavil zprávy o různých etnicích a kvalitě jejich sociálních vztahů. V jeho průkopnickém díle *Anatomie lidské destruktivity* [75] se dočteme, že ještě v druhé polovině 20. století existovaly stabilní,

životu nakloněné, nevojenské, často matriarchálně orientované sociální skupiny, ve kterých nebylo nutné potlačovat údajný pud zabíjení. [76]

Fromm shrnuje:

„Zatímco ve všech kulturách zjišťujeme, že lidé se brání proti ohrožení svého života bojem (nebo útekem), destruktivita a krutost jsou v mnoha společnostech tak minimální, že tyto velké rozdíly by nebylo možné vysvětlit, pokud bychom měli co do činění s „vrozenou“ vášní.“ [77]

Kniha Fromma navíc podle mého vědomí stále nabízí nejkompaktnější souhrn argumentů z psychoanalýzy, (sociální) psychologie, paleontologie, antropologie, archeologie, neurofyzologie, psychologie zvířat a historie, které hovoří ve prospěch vrozené tendence člověka ke spolupráci a mírumilovnosti. Chci se zaměřit pouze na několik bodů, které přímo souvisejí s naším tématem:

- Agresivita sama o sobě, odvozená z latinského „aggređere“ = přistupovat k někomu nebo něčemu, něco podnikat, není jen nic špatného, ale životně důležitá, zdravá součást našeho repertoáru jednání. Pouze s její pomocí je možné vymezování, prosazování, sebeuplatnění a sebeobrana. Již na začátku našeho života potřebujeme tuto schopnost, abychom se protlačili úzkým porodním kanálem a narodili se. Schopnost být v tomto smyslu zdravě agresivní mají jak zvířata, tak lidé. Je vždy spojena s ohrožujícími situacemi nebo výzvami. Předpoklady *opudové* agresivité (Konrad Lorenz) nebo dokonce o pudu smrti (Sigmund Freud) jsou nepodložené spekulace. [78]

- Za určitých okolností je agresivní chování spojeno také se zničením, destrukcí – například když lev uloví antilopu nebo když lidé zabijí v akutní sebeobraně. Ale u zvířat i u psychicky dostatečně zdravých lidí se tato destrukce nikdy nestává samým cílem.

- Ani zvířata, ani psychicky zdraví lidé se nechovají sadisticky, záměrně nepřátelsky k životu a s potěšením brutálně. Pouze destruktivní, a tím psychicky těžce narušení lidé chtějí válku.

- Člověk je schopen mentálně předvídat jak reálné, tak i nereálné, pouze sugerované životní hrozby. I to druhé může u něj vyvolat biologicky podloženou agresi nebo destrukci sloužící k nebo sebezáchovy. To bylo – a je – často využíváno mocenskými elitami k vyvolání masové válečné pohotovosti.

- Smysluplná existence, naplňující mezilidské vztahy, ale také hluboká psychoterapie mohou pomoci zmírnit nebo vyléčit dopady socializace vedoucí k destruktivnosti. [79]

Zda se rodíme jako potenciální vrazi, lze rovněž ověřit na základě *individuálních životopisů*. K tomu se hodí biografie lidí, kteří spáchali tak závažné zločiny, jako je vyvolání války a masové vraždění.

Goebbels

Joseph Goebbels, [80] narozený v roce 1897, se jako pozdější nacistický ministr propagandy stal jedním z hlavních odpovědných za protižidovskou, antikomunistickou a antisovětskou válečnou propagandu nacistického státu.

V dětství a mládí byl Goebbels nadšenec, psal básně, divadelní hry a klavírní skladby, četl mimo jiné Gottfrieda Kellera, Theodora Storma, Schillera a Goetha, zamíloval se a doufal v život plný lásky a uznání.

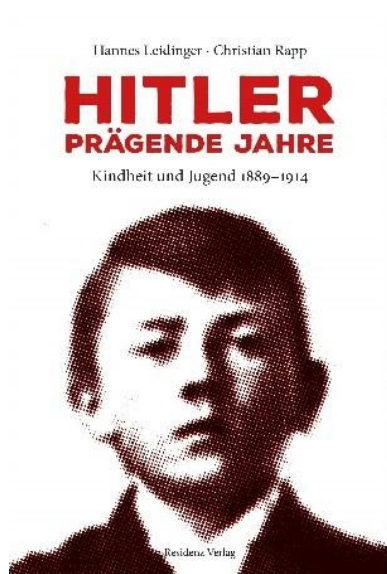
Na tom, že tato naděje zjevně selhala, se podílela jeho dětská koňská noha, nebo lépe řečeno: negativní reakce na toto postižení. Pro jeho přísně katolické rodiče představovala „pohromu“, kterou

bylo nejlepší popírat. U příbuzných a spolužáků vyvolávalo odpor až odpor, později také u některých žen, které mu byly milé.

Postupem času se místo nenaplněné lásky k jiným lidem do popředí dostalo náhradní objekt „vlast“. Ještě v roce 1919, jako 22letý „völkisch“ smýšlející mladík, se Goebbels úspěšně ucházel o doktorát u židovského profesora a usoudil, že je to „mimořádně milý“ a „zdvořilý muž“. [81] V roce 1920 reflektoval zpočátku vítězné „levicové“ masové povstání v západním Německu proti reakčním Freikorps a Reichswehr takto: „Rudá revoluce v Porúří [...]. Z dálky jsem nadšený“. [82] Při hledání „génia“, který by ho a Německo vysvobodil, se v roce 1921 poprvé doslechl o Adolfu Hitlerovi – a byl zklamán. Rýmoval: „Jakmile vidím hákový kříž, mám chuť se vysrat.“ [83] Následovaly však profesní a soukromé frustrace, nezaměstnanost, hlad, nejistota existence [84] a hromadily se psychické problémy: pocity bezvýznamnosti, sebevražedné myšlenky, zneužívání alkoholu, nervové zhroucení. Nyní se u něj střídaly „fáze hluboké deprese“ s „výbuchy fanatické vůle“. [85]

V roce 1922 se od své snoubenky dozvěděl, že je „napůl Židovka“, což ho sice rozladilo, ale vztah zatím neukončil. [86] V roce 1924 ještě dokázal v „Kapitálu“ Karla Marxe najít pozitivní stránky. [87] Postupně však zcela propadl nacistické ideologii a kultu vůdce, mimo jiné proto, že mu umožňovaly potlačit pocity méněcennosti a depresivity. Jak napsal, „nahoře na obloze se mu zformovala bílá mračna do tvaru hákového kříže“. [88] Bezpodmínečný stoupenec Hitlera byl hotov. Tento proces však trval téměř 30 let.

Hitler

O téměř nikom jiném neexistuje tolik publikací jako o Adolfu Hitlerovi. V roce 2020 přibyla kniha, která shrnuje aktuální poznatky o jeho dětství a mládí: *Hitler – Prägende Jahre* (Hitler – formativní léta). [89]

Z ní lze opět vyvodit, že Pubertální Adolf byl zjevně stále více ovlivňován problémy se sebevědomím, které kompenzoval velikašskými myšlenkami; také se u něj stupňovala tvrdohlavost, umíněnost a verbální agresivita. To však nebylo žádným překvapením ani vzácností vzhledem k tehdejšímu typickému, částečně brutálně represivnímu zacházení s dětmi a mladistvými, kterému byl i on vystaven.

A: Hitler si po dlouhou dobu dokázal zachovat i jinou stránku, a to emoční citlivost. Židovský lékař Eduard Bloch, který se marně snažil zachránit matku tehdy 18letého Hitlera před smrtí na rakovinu, popsal o desítky let později, jak vnímal syna v den smrti matky:

„Adolf, jehož tvář prozrazovala únavu z bezesné noci, seděl vedle své matky. Aby si uchoval poslední vzpomínku na ni, nakreslil ji [...]. Za celou svou kariéru jsem neviděl nikoho, kdo by byl tak zdrcen žalem jako Adolf Hitler. [...] Nikdo by tehdy ani v nejmenším netušil, že se jednou stane ztělesněním všeho zla.“ [90]

Ani Goebbelsovi, ani Hitlerovi tedy nelze podsouvat, že se narodili jako monstra a že měli „válečné schopnosti“ v krvi.

Občas lze čerpat naději i ze studia vojáků. Americký vojenský expert Dave Grossman dokazuje, že „největší výzvou pro armádu je překonat nechotu vojáků zabíjet jiné lidi“. „Zábranu zabíjet“ lze překonat pouze „otupujícím výcvikem a cíleným tréninkem“. Ve druhé světové válce byli američtí vojáci na zabíjení tak málo připraveni, „že pouze 15 až 20 procent pěšáků vůbec vystřelilo“. [91]

Závěr

1) Tvzení, že lidé vždy vedli války, postrádá jakýkoli vědecký základ, je neseriózní a zavádějící.

2) Otázku, zda jsme „rození válečníci“, zda „válečnost“ patří k lidské přirozenosti, lze vědecky velmi dobře prozkoumat – a odpovědět na ni jasným NE.

Kdo má vlastní děti nebo dostatečně intenzivní kontakt s malými dětmi, může se v tomto bodě také zamyslet nad tím, zda vnímá tyto děti jako bezdůvodně agresivní nebo dokonce destruktivní – jako „rozené válečníky“, kterým lze přisoudit ochotu zabít. Existuje již řada poznatků z různých vědních oborů, které dokazují, že přicházíme na svět s potenciálem pro prosociální chování, lásku, přátelství, spolupráci a mírumilovnosti. [\[92\]](#) A tento potenciál se snaží realizovat! I politici, kteří dnes opět vyvolávají války a masové vraždění, dokonce i ti, kteří tyto vraždy pak provádějí, se před několika lety narodili jako dobří lidé.

Jinými slovy: Všichni máme všechny nezbytné předpoklady, abychom byli v dobré společnosti také dobrými lidmi.

Na tomto základě je opět možné učinit plausibilní spekulaci o raném období lidstva. Mnoho vědců dnes přijímá tezi, že u všech zástupců druhu *Homo sapiens* – sem lze zřejmě přidat i neandrtálce – lze předpokládat „psychickou jednotu“. Jinými slovy: Od té doby, co existují „moderní“ lidé, mají stejné duševní dispozice. Graeber a Wengrow [\[93\]](#) píší, „že člověk, který se živí lovem slonů nebo sběrem lotosových pupenů, může být stejně analytický, kritický, skeptický a vynalézavý jako někdo, kdo si vydělává peníze jako řidič nebo hostinský nebo vede univerzitní katedru“.

Lze tedy předpokládat, že ani naši vzdálení lidští předkové nebyli tak válečtí, jak jsme my od narození.

A dnes?

Pokud v nás existuje potenciál být dobrými lidmi v dobré společnosti – proč se tento potenciál nerozvíjí?

Protože nežijeme v dobré společnosti.

Děti nejsou v žádném případě méněcenné než dospělí. Ve srovnání s nimi však mají jen velmi málo možností rozhodovat o svých životních podmínkách. Ve světě, jako je ten náš, který je poznamenán autoritářskými hierarchiemi, vykořisťováním, útlakem, rodinnou i státní kontrolou a ničením životního prostředí, je pro rozvoj psychicky zdravých dětí málo prostoru.

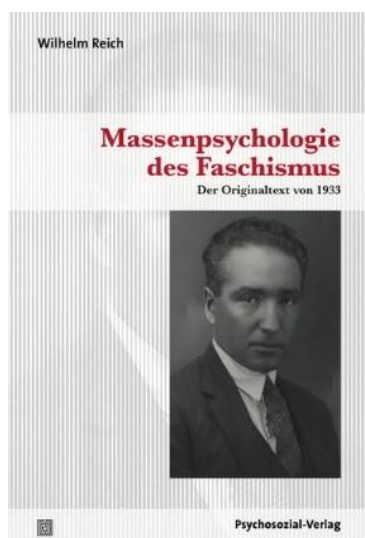
Utrpení a strádání, které z toho pro ně vyplývají, jejich často nedostatečně uspokojené potřeby způsobují smutek, bolest a hněv – které zpravidla nemohou být adekvátně vyjádřeny vůči vychovatelům. Hromadí se proto, až dosáhnou destruktivních rozměrů – což se později ještě zesiluje ponižením ve škole, při vzdělávání, v profesní a pracovní sféře.

Jelikož ani takové nahromaděné pocity většinou nelze oficiálně projevit – pokud se člověk nestane například vojákem –, skrývají se za fasádou sociální přizpůsobivosti, zdvořilosti a laskavosti. Tak vzniká – stále ještě – „autoritativní charakter“, který se klaní nahoře a šlape dole. [\[94\]](#)

A to má velmi znepokojivé důsledky pro celou sociální strukturu. Destruktivní emoce nejsou jen podvědomě trvale přítomné; při dané příležitosti mohou kdykoli vybuchnout ze svého úkrytu. To je o to snazší, když média a politika poskytnou jako cíl sociálně slabší nebo demonizované „cizince“. V minulosti to byli v Německu zejména Židé, komunisté a Rusové – a v současné době jsou to opět Rusové, brzy pravděpodobně také Číňané. [\[95\]](#)

Tímto způsobem, prostřednictvím masové socializace destruktivních psychických struktur a mediální manipulace, se pokouší a pokoušelo se lidi vycvičit k „bojeschopnosti“. Čím více jsme plní agrese a narušené sebevědomí, tím více jsme použitelní pro jakékoli destruktivní účely – ať už jsou tyto nacionalistické, neofašistické, fundamentalistické, imperialistické, environmentálně destruktivní, proti dětem, ženám, homosexuálům nebo cizincům zaměřené ideologie.

Pokud se masově nahromaděnému výbušnému hněvu nabídne ventil, jsou postoje zaměnitelné: teror a vraždy lze páchat stejně tak pod záminkou „pravicového“ jako „levicového“, ve jménu Boha, pro spásu Alláha, ve prospěch ekologické diktatury nebo – jako v současnosti – jako součást západního neoliberálního „na pravidlech založeného“ šíření štěstí ve světě.

Tento princip popsal psychoanalytik Wilhelm Reich v roce 1933 ve své knize [Massenpsychologie des Faschismus](#) (Masová psychologie fašismu): Potlačování dětí je činí „úzkostlivými, plachými, bázlivými vůči autoritám, v občanském smyslu poslušnými a vychovatelnými“. Děti nejprve procházejí „autoritářským miniaturním státem rodiny, [...] aby se později mohly začlenit do obecného společenského rámce“. Nahromaděná životní energie, která po absolvování tohoto výchovného procesu již nemůže být přirozeným způsobem uvolněna, nyní hledá náhradní ventily, vlévá se do přirozené agresivity a zvyšuje ji tak „na brutální sadismus, který tvoří podstatnou část masové psychologického základu války, kterou inscenuje několik málo lidí z imperialistických zájmů“. Takto psychicky deformovaný člověk „jedná, cítí a myslí“ v rozporu se svými životními zájmy.[\[96\]](#)

Tak se z nás STÁVAJÍ „válečníci“.

Ale protože je v naší přirozenosti být mírumilovní, solidární a prosociální – bez jiných lidí nemůžeme být „lidští“, na začátku našeho života bez nich ani nemůžeme existovat –, je pro nás nemocné být vychovávání k „válečnosti“.

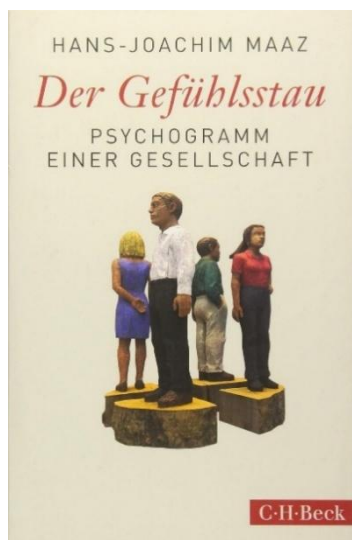
Alternativy, perspektivy

Zůstává otázka: Co se musí stát, aby se lidé opět stali tak mírumilovní, jak se zjevně rodí – nebo ještě lépe: aby mohli zůstat tak mírumilovní?

Protože jsem se k tomuto tématu již mnohokrát vyjádřil,[\[97\]](#) budu velmi stručný.

Stále potřebujeme převrat v ekonomických a politických poměrech, odklon od naší stále destruktivnější neoliberálně-kapitalistické společenské struktury. To však samo o sobě nestačí, jak ukázal zejména nakonec neúspěšný experiment „reálného socialismu“. K tomu musí přibýt *psychosociální* revoluce.

Souvislost, která za tím stojí, výstižně popsal Wilhelm Reich v roce 1934:

„Pokud se pokusíme změnit pouze strukturu lidí, společnost se tomu bude bránit. Pokud se pokusíme změnit pouze společnost, lidé se tomu budou bránit. To ukazuje, že ani jedno z toho nelze změnit samostatně.“[\[98\]](#)

Pro naši současnost by to mohlo být konkretizováno takto: Dospělí by měli – mimo jiné s využitím psychoterapeutických znalostí – pracovat na svých sociálně podmíněných duševních poruchách a zároveň zajistit, aby se jejich děti a vnoučata těchto poruch vůbec nedopustily. Psychoanalytik Hans-Joachim Maaß přinesl – mimo jiné ve své knize *Der Gefühlsstau*[\[99\]](#) – odpovídající koncept „terapeutické kultury“ do období přelomu v NDR a mezitím jej dále rozvinul do „kultury vztahů“[\[100\]](#).

Láskyplně doprovázet děti životem, aktivně usilovat o dobré a rovnoprávné partnerství, naplněnou sexualitu a duševní zdraví, v soukromí i na veřejnosti odsuzovat autoritářské, životu nepřátelské nebo dokonce k válce podněcující normy v rodině, škole, práci, médiích, církvi, politice a státu a hledat stejně smýšlející lidi, s nimiž je možné se proti nim postavit – to mezitím ještě získalo na významu a naléhavosti.^[101]

Nejvýstižnější popis dlouhodobého cíle těchto snah pochází od Ericha Fromma: „zdravá společnost“, „ve které se již nikdo nemusí cítit ohrožen: dítě rodiči, rodiče svými nadřízenými, žádná sociální třída jinou, žádný národ supervelmocí“.^[102]

Poznámky a zdroje

[1] Za návrh obálky děkuji – opět – Janu Petzoldovi. Dřívější verze tohoto příspěvku byla publikována v roce 2023 na mé webové stránce a v roce 2025 na *apolut* (<https://apolut.net/sind-wir-geborene-krieger/>). K nové verzi významně přispěla plodná výměna názorů s prehistorikem a kulturním vědcem Martinem Kuckenburgerem.

Jelikož zde čerpám z různých vědních oborů, pro které nemám speciální kvalifikaci, a používám převážně sekundární zdroje, doporučuji si pomocí knih zmíněných v textu udělat vlastní obrázek a zejména v případě archeologických nálezů pravidelně hledat aktualizace na internetu.

[2] https://de.wikipedia.org/wiki/Krieg#Ebenen_der_Kriegsf%C3%BChrung.

[3] „Válka je otcem všech, králem všech. Některé činí bohy, jiné lidmi, některé otroky, jiné svobodnými“ (<https://de.wikipedia.org/wiki/Heraklit>).

[4] „Nejprve ukážu, že stav lidí bez občanské společnosti (který lze nazvat stavem přirozeným) není ničím jiným než válkou všech proti všem; a že v této válce mají všichni právo na všechno“ (https://de.wikipedia.org/wiki/Bellum_omnium_contra_omnes).

[5] Sigmund Freud (1930) [1929]: Das Unbehagen in der Kultur, in: GW Band 14, Fischer, s. 419–506, zde s. 471. K tomu, že Freud zde neprávem odkazuje na Hobbese a navíc hanobí vlky, viz:

<https://andreas-pegiau-psychoanalyse.de/der-mensch-ist-dem-menschen-kein-wolf-ueber-eine-eklatante-freudsche-fehlleistung/>.

[6] Od května 2016 byl Obama „oficiálně americkým prezidentem s nejdelší dobou války“. Pod jeho vládou vedly USA do té doby „celkem 2663 dní válku“ (<https://www.spiegel.de/panorama/krieg-barack-obama-ist-der-us-praesident-mit-den-meisten-kriegstagen-a-00000000-0003-0001-0000-000000567071>). Kromě toho se „zabíjení pomocí dronů stalo státní doktrínou, každý týden podepisoval takzvaný ‚seznam k zabití‘“ (<https://www.deutschlandfunkkultur.de/drohnenkrieg-obamas-toedliches-erbe-100.html>), jehož obětí se stalo několik tisíc nevinných lidí – jako „vedlejší škody“.

[7] <https://www.welt.de/politik/ausland/article5490579/Seine-Rede-zum-Friedensnobelpreis-im-Wortlaut.html>.

[8] <https://www.zukunftsinstitut.de/artikel/warum-gibt-es-noch-immer-kriege/> Na nově upravených webových stránkách institutu jsem tento článek v březnu 2025 již nenašel.

[9] Tamtéž.

[10] Martin Kuckenburg (1993): Osady v prehistorii Německa, 300 000 až 15 př. n. l., Dumont, s. 10.

[11] <https://de.wikipedia.org/wiki/Menschenaffen#Entwicklungsgeschichte>. Na stránce <https://de.wikipedia.org/wiki/Hominisation> se hovoří o pěti až sedmi milionech let, na stránce https://de.wikipedia.org/wiki/Stammesgeschichte_des_Menschen se uvádí 7,9 milionu let. Je velmi spekulativní chtít z chování dnešních šimpanzů (a bonobů) vyvozovat závěry o psychosociálních dispozicích dnešních lidí: za šest milionů let samostatného vývoje se mohlo u obou druhů mnoho změnit. Antropolog R. B. Ferguson zkoumal studie, které dnešním šimpanzům připisují vlastnosti „zabíjácích opic“ – což je často interpretováno jako dědictví lidstva – se zabýval antropolog R. B. Ferguson. Výsledek: Z 27 zabití mezi jedinci stejného druhu, která byla zaznamenána nebo

předpokládána na 18 výzkumných stanovištích šimpanzů „během celkem 426 let terénních pozorování“, „15 pochází pouze ze dvou silně konfliktních situací [...]. Zbývajících 417 let pozorování dává průměr pouze 0,03 zabití ročně.“ Ferguson navíc považuje za pravděpodobné, že tyto konflikty s fatálními následky „nejsou evoluční strategií, ale reakcí na lidské zásahy“ do životního prostoru šimpanzů (<https://www.scientificamerican.com/article/war-is-not-part-of-human-nature/> Překlad A.P. Srov. Martin Kuckenburger, 1999: Lag Eden im Neandertal? Auf der Suche nach den frühen Menschen, Econ, s. 154ff.).

[12] https://de.wikipedia.org/wiki/Stammesgeschichte_des_Menschen.

[13] https://www.mpg.de/11820357/mpi_evan_jb_2017. Ale: Vzhledem k tomu, že „vzhled současných lidí vykazuje široké spektrum variací“, „neexistuje shoda ohledně toho, co jsou ‚moderní‘ lidé a kdy se poprvé objevují ve fosilních nálezech“ (G. J. Sawyer/ Viktor Deak: Der lange Weg zum Menschen. Lebensbilder aus sieben Millionen Jahren Evolution, Spektrum 2008, s. 174). U starších, předlidských hominidů jsou nálezy stále nejasnější. Často se kosti, jejichž stáří se liší o stovky tisíc let nebo jejichž naleziště jsou od sebe vzdálena tisíce kilometrů, spojují do (re)konstrukci předpokládaných druhů hominidů (tamtéž, např. s. 13f.). Například velmi známý „denisovský člověk“ je podle DNA analýzy „jistě doložen“ *jedním* prstovým článkem (věk: 48 000 až 30 000 let), *jedním* prstovým článkem (stáří: 130 000 až 90 900 let), *dvou* stoličkami (jedna starší než 50 000 let, jedna mladší než 50 000 let), všechny nalezené na hranicích s Kazachstánem, a také *jednou* dolní čelistí vykopanou v čínském Tibetu (stáří: 160 000 let) (<https://de.wikipedia.org/wiki/Denisova-Mensch>; <https://www.mpg.de/5018113/denisova-genom>).

[14] <https://www.planet-wissen.de/natur/energie/feuer/index.html>.

[15] James C. Scott (2019): Die Mühlen der Zivilisation. Eine Tiefengeschichte der frühesten Staaten, Suhrkamp, s. 20, srov. Hannes Stubbe (2021): Weltgeschichte der Psychologie, Pabst, s. 27.

[16] David Graeber/ David Wengrow (2021): Počátky. Nová historie lidstva, Klett-Cotta, s. 96, 98. Velmi podobně popisuje již Kuckenburger (viz pozn. 11, s. 13–15) handicap archeologie a paleoantropologie.

[17] Harald Meller, Kai Michel, Carel van Schaik (2024): Die Evolution der Gewalt. Warum wir Frieden wollen, aber Kriege führen (Evoluce násilí. Proč chceme mír, ale vedeme války), dtv, s. 136.

[18] Tamtéž, s. 152.

[19] <https://www.sueddeutsche.de/projekte/artikel/wissen/acht-milliarden-menschheit-wachstum-e418385>/ K hypotézám o prudkých výkyvech v pravěkých populacích viz: <https://science.orf.at/stories/3221020/>.

[20] Vzhledem k tomu, že k 3 000 pozůstatkům se s rostoucím časovým odstupem přidává stále méně nálezů kostí, celkový počet se výrazně nezvyšuje, pokud se přesáhnou hranice druhu Homo sapiens. Z „mnoha milionů neandrtalců“, kteří měli celkem žít, se dosud objevily „pouze ostatky dvou až tří set jedinců“ (Rebecca Wragg Sykes, 2022: Der verkannte Mensch. Ein neuer Blick auf Leben, Liebe und Kunst der Neandertaler, Goldmann, s. 63).

[21] Graeber/ Wengrow (viz pozn. 16), s. 100f. I radiokarbonová metoda, která se často používá k datování, funguje pouze pro posledních 60 000 let:

<https://de.wikipedia.org/wiki/Radiokarbonmethode>.

[22] <https://science.orf.at/stories/3219658/>.

[23] Viz Stubbe (viz pozn. 15), s. 15–67.

[24] R. Brian Ferguson, „The Birth of War“

(https://www.naturalhistorymag.com/htmlsite/0703/0703_feature.html) . Překlad A.P. Opraveno 24.5.25. Předtím jsem nezahrnul 24 obětí násilí z naleziště 117 (viz níže), na které Ferguson navíc odkazuje: „Kromě lokality 117 vykazuje pouze asi tucet kostry Homo sapiens staré 10 000 let nebo více, z několika stovek podobně starých kostry prozkoumaných dosud, jasné známky mezilidského násilí.“

[25] https://www.researchgate.net/figure/Cranium-17-bone-traumatic-fractures-A-Frontal-view-of-Cranium-17-showing-the-position_fig4_277326376; <https://www.20min.ch/story/cranium-17-das-aelteste-mordopfer-der-geschichte-162218687169>.

[26] Meller et al (viz pozn. 17), s. 146.

[27] Tamtéž, s. 139.

- [28] <https://de.wikipedia.org/wiki/Krieg>.
- [29] Tamtéž.
- [30] R. Brian Ferguson (viz pozn. 24)). Překlad A.P.
- [31] <https://www.scinexx.de/news/geowissen/kein-steinzeit-krieg-in-jebel-sahaba/>.
- [32] Dirk Husemann (2005): Als der Mensch den Krieg erfand, Thorbecke, s. 34.
- [33] Viz pozn. 31.
- [34] Husemann (viz pozn. 32), s. 34. Podobně argumentují také Meller et al (viz pozn. 17), s. 154f.
- [35] Tamtéž, s. 155.
- [36] Wragg Sykes (viz pozn. 20), s. 25. Dnes se zdá být všeobecně přijímaným konsensem, že teze o vyhubení neandrtálců lidmi druhu Homo sapiens neobstojí. Viz tamtéž, s. 451–454; Martin Kuckenburger (2005): Der Neandertaler. Auf den Spuren des ersten Europäers, Klett-Cotta, s. 282–296; Meller et al (viz pozn. 17), s. 142.
- [37] Meller et al (viz pozn. 17), s. 146f., 162.
- [38] Před 35 000 lety mělo žít na Zemi maximálně tři miliony lidí (Scott, viz pozn. 15, s. 22).
- [39] Christopher Ryan/ Cacilda Jethá (2016: Sex. Die wahre Geschichte, Klett-Cotta, s. 201) hovoří o „původní společnosti hojnosti“. Jedná se o odkaz na esej Marshalla Sahlinsa „The original affluent society“: https://www.uvm.edu/~jdericks/EE/Sahlins-Original_Affluent_Society.pdf (viz také: <https://www.matthes-seitz-berlin.de/buch/die-urspruengliche-wohlstandsgesellschaft.html>). Samozřejmě i tehdy docházelo ke klimatickým výkyvům, které vedly například k dobám ledovým. Obvykle se však tyto změny odehrávaly tak pomalu, že bylo možné se jim přizpůsobit (Wragg Sykes, viz pozn. 20, s. 104–124). Předpoklad, že téměř celé lidstvo bylo před více než 70 000 lety v důsledku sopečného výbuchu krátkodobě vyhladeno, je velmi sporný (<https://de.wikipedia.org/wiki/Toba-Katastrophentheorie>).
- [40] Rutger Bregman (2020): Im Grunde gut. Eine neue Geschichte der Menschheit, Rowohlt, s. 115. Nejstarší dosud známá jeskynní malba je stará 45 000 let (<https://de.wikipedia.org/wiki/H%C3%B6hlenmalerei>).
- [41] https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Kilianst%C3%A4dten, https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Halberstadt, https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Talheim, https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Schletz; <https://www.scinexx.de/news/archaeologie/war-dies-der-erste-krieg-europas/>.
- [42] https://de.wikipedia.org/wiki/Felsmalereien_in_der_spanischen_Levante. Viz také Husemann (jak v pozn. 32), s. 61f.
- [43] První zmínky o používání zbraní k lovu jsou staré asi 500 000 let (<https://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/fruehmenschen-jagten-schon-vor-500000-jahren-mit-stein-speerspitzen-a-867412.html>). Jako lovecké zbraně jsou „bezpochyby potvrzeny“ až 300 000 let staré oštěpy, které byly nalezeny v Schöningenu v Dolním Sasku mezi kostmi četných divokých koní, kteří byli s jejich pomocí uloveni (Martin Kuckenburger, 2022: Friedrich Engels' Frühgeschichte und die moderne Archäologie, o.O., s. 79). Ale to, že s nimi lze lovit zvířata, neznamená, že s nimi lze zabíjet lidi. V roce 2025 bylo po použití sporné metody datování odhadnuto stáří kopí na pouhých 200 000 let (<https://www.welt.de/wissenschaft/article256093064/Archaeologie-Die-Schoeninger-Speere-sind-100-000-Jahre-juenger-mit-Folgen.html>).
- [44] Srov. Scott (jak v pozn. 15), s. 159–164.
- [45] Brigitte Röder/ Juliane Hummel/ Brigitta Kunz (2001) [1996]: Göttinnendämmerung. Das Matriarchat aus archäologischer Sicht, Königsfurt, s. 396. Viz také Graeber/ Wengrow (viz pozn. 16), s. 238–244.
- [46] Scott (viz pozn. 15), s. 20. Viz také https://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_der_Schrift. Podrobněji k tomuto tématu: Martin Kuckenburger (2016): Wer sprach das erste Wort? Die Entstehung von Sprache und Schrift, Theiss.
- [47] Bregman (viz pozn. 40), s. 139–161. Doplnující doporučená literatura z 30. 5. 25: Gerd Reuther (2025): Tatort Vergangenheit: Wie eine Fake Past unsere Zukunft diktiert, Engelsdorfer.
- [48] Kuckenburger (viz pozn. 36), s. 9.

- [49] https://de.wikipedia.org/wiki/Neandertaler#Verwandtschaft_zum_modernen_Menschen.
- [50] Stubbe (viz pozn. 15), s. 33.
- [51] To nemusí nutně znamenat, že byli inteligentnější než my (srov. tamtéž, s. 25).
- [52] Viz mimo jiné pozn. 16 a 36.
- [53] R. Brian Ferguson (2013): *Pinker's List: Exaggerating Prehistoric War Mortality*, in Douglas P. Fry (ed.): *War, Peace, and Human Nature*, Oxford University Press, s. 112–131 (https://www.researchgate.net/publication/273371719_Pinker's_List_Exaggerating_Prehistoric_War_Mortality). Viz také Ryan/ Jethá (viz pozn. 39), s. 212–215 a Bregman (viz pozn. 40), s. 112ff.
- [54] Meller et al (viz pozn. 17) , s. 37.
- [55] <https://scilogs.spektrum.de/menschen-bilder/wird-alles-immer-besser-ein-kritischer-blick-auf-steven-pinkers-geschichtsoptimismus/>.
- [56] https://de.wikipedia.org/wiki/Napoleon_Chagnon.
- [57] Ryan/ Jethá (viz pozn. 39), s. 223–227; Bregman (viz pozn. 40), s. 111f.
- [58] Bregman (viz pozn. 40).
- [59] V antropologii není vzhledem k nedostatku vyhodnotitelných pozůstatků z pravěku neobvyklé, že se o způsobu života raných Homo sapiens usuzuje na základě tradic z posledních tisíciletí nebo terénních pozorování lovců a sběračů sahajících až do současnosti. Ale i to jsou spekulace. Zejména proto, že dnes již pravděpodobně neexistují etnické skupiny, které by byly zcela odříznuty od zbytku světa. Srov. Kuckenburg (viz pozn. 43), s. 136f.
- [60] https://de.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hobbes.
- [61] Meller et al (viz pozn. 17), s. 113.
- [62] Ryan/ Jethá (viz pozn. 39), s. 204, 236, s. 238.
- [63] Meller et al (viz pozn. 17) , s. 113.
- [64] https://www.researchgate.net/publication/250920560_Lethal_Aggression_in_Mobile_Forager_Bands_and_Implications_for_the_Origins_of_War.
- [65] Tamtéž, s. 272. Překlad A.P.
- [66] <https://de.wikipedia.org/wiki/Staatsentstehung>.
- [67] Scott (viz pozn. 15), viz také <https://www.sozipolis.de/die-muehlen-der-zivilisation-1.html>.
- [68] <https://de.wikipedia.org/wiki/%C3%87atalh%C3%B6y%C3%BCK>.
- [69] Graeber/ Wengrow (viz pozn. 16), s. 236, 245ff.
- [70] <https://www.uncg.edu/employees/douglas-fry/>.
- [71] <https://sustainingpeaceproject.com/>.
- [72] https://greatergood.berkeley.edu/article/item/what_can_we_learn_from_the_worlds_most_peaceful_societies. Překlad A.P.
- [73] Tamtéž.
- [74] Douglas P. Fry (2005): *The Human Potential for Peace: An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence*, Oxford University Press; <https://sustainingpeaceproject.com/>.
- [75] Erich Fromm (1989): *Die Anatomie der menschlichen Destruktivität*, in ders.: *Gesamtausgabe*, Bd. 7, dtv.
- [76] Tamtéž, s. 148–262. Ještě v roce 1998 zaznamenal etnografický atlas 160 „čistě matrilineárních“ – tedy pouze mateřskou linií zohledňujících – „domorodých národů a etnik“. To představovalo přibližně 13 % ze 1267 etnických skupin zaznamenaných po celém světě (<https://de.wikipedia.org/wiki/Matriarchat>).
- [77] Fromm (viz pozn. 75), s. 158f.
- [78] Více informací: https://andreas-pegelau-psychoanalyse.de/wp-content/uploads/2018/07/Mythos-Todestrieb-pid_2018_02_Pegelau.pdf.
- [79] Že je možné, aby lidé překonali destruktivní vlivy, mi neustále dokazuje i moje terapeutická práce.
- [80] Viz Goebbels, Joseph (1992) [1990]: *Tagebücher 1924-1945* (Deníky 1924-1945) v pěti svazcích, vyd. Reuth, Ralf Georg, Piper; Longerich, Peter (2010): *Goebbels. Biografie*, Siedler; Reuth, Ralf G. (1991) [1990]: *Goebbels*, Piper, tam zejména s. 11–75.

- [81] Tamtéž, s. 52.
- [82] Tamtéž, s. 47.
- [83] Tamtéž, s. 52.
- [84] Tamtéž, s. 68–73.
- [85] Tamtéž, s. 63.
- [86] Tamtéž, s. 73.
- [87] Longerich (viz pozn. 80), s. 58.
- [88] Reuth (viz pozn. 80), s. 104.
- [89] Hannes Leidinger/ Christian Rapp (2020): Hitler – Prägende Jahre. Kindheit und Jugend 1889–1914, Residenz. Viz také: Brigitte Hamann (1998): Hitlerův Vídeň: Učednická léta diktátora, Piper.
- [90] Tamtéž, s. 152. Podrobně: Brigitte Hamann (2010): Hitlerův vznešený Žid: Život chudého lékaře Eduarda Blocha, Piper.
- [91] Meller et al (viz pozn. 17), s. 124.
- [92] Viz kromě knih použitých v tomto textu Gerald Hüther (2003) [1999]: Die Evolution der Liebe. Was Darwin bereits ahnte und die Darwinisten nicht wahrhaben wollen, Vandenhoeck/Ruprecht; Mark Solms/Oliver Turnbull (2004): Das Gehirn und die innere Welt. Neurowissenschaft und Psychoanalyse, Walter, s. 138ff., 148; Michael Tomasello (2010): Warum wir kooperieren, Suhrkamp; Stefan Klein (2011) [2010]: Der Sinn des Lebens. Warum Selbstlosigkeit in der Evolution siegt und wir mit Egoismus nicht weiterkommen, Fischer; Joachim Bauer (2015): Sebeovládání. Objevování svobodné vůle, Blessing. Také dokumentární film Erwina Wagenhofera z roku 2013 *Alphabet – Strach nebo láska* to ilustruje dojemným způsobem (<http://www.alphabet-film.com/>).
- [93] Viz pozn. 16, s. 114 a násl. Viz také Bregman (jak v pozn. 40), s. 79f.
- [94] Srov.: https://duepublico2.uni-due.de/servlets/MCRFileNodeServlet/duepublico_derivate_00045266/05_Peglau_Autoritarismus.pdf
- [95] Viz také <https://andreas-pegiau-psychoanalyse.de/andreas-pegiau-utopie-oder-dystopie-zitate-und-notizen-zu-china-mai-2020-bis-oktober-2021/>.
- [96] Wilhelm Reich (2020): Massenpsychologie des Faschismus. Der Originaltext, Psychosozial, s. 38, 40.
- [97] Například v Andreas Peglau (2024): Lidé jako loutky? Jak Marx a Engels ve své nauce potlačili skutečnou psychiku (<https://andreas-pegiau-psychoanalyse.de/menschen-als-marionetten-wie-marx-und-engels-die-reale-psyche-in-ihre-lehre-verdraengten/>), s. 70–74 nebo zde: <https://www.manova.news/artikel/rechtsruck-in-deutschland>.
- [98] Wilhelm Reich (viz pozn. 96), s. 195.
- [99] Viz také: <https://andreas-pegiau-psychoanalyse.de/psychische-revolution-und-therapeutische-kultur-vorschlaege-fuer-ein-alternatives-leben/>.
- [100] Viz: <https://hans-joachim-maaz-stiftung.de/hans-joachim-maaz/buecher-von-hans-joachim-maaz/>.
- [101] Viz také <https://apolut.net/im-gespraech-andreas-pegiau/>.
- [102] Erich Fromm (viz pozn. 75), s. 395.

Poslední dotaz na internetové zdroje: 14.5.2025.

Prosím citujte jako

Andreas Peglau (2025): Nejsme rození válečníci. O psychosociálních předpokladech mírumilovnosti a „válečné zdatnosti“ (<https://andreas-pegiau-psychoanalyse.de/wir-sind-keine-geborenen-krieger-zu-psychosozialen-voraussetzungen-von-friedfertigkeit-und-kriegstuechtigkeit/>) Překlad do češtiny.

Předávání a šíření tohoto příspěvku pro nekomerční účely je výslovně vítáno.

Licencováno pod licencí Creative Commons ([Uvedení jména – Ne komerční – Bez úprav 4.0 Mezinárodní](#), CC BY-NC-ND 4.0).